

Ritoókné Szalay Ágnes

BORBÁLA ASSZONY A ROKKÁNÁL

Janus Pannónius úgy emlékezik gyermekkorára, hogy anyja mindazt a pénzt, amit gyapjúfonással és a szövessel szerzett, a fia taníttatására fordította:

*Quicquid lana tibi, quicquid tibi tela lucelli
attulerat, merces erudientis erat.*

(Eleg. I. 6. 101–102)

E sorokat szó szerint véve, lehetett azután elmélkedni a magára maradt özvegy szűkös háztartásán és napi gondjain. Amikor a szövőszékről lekerülő kelme már-már a Mama ruhájáig dagadt, Gerézdi Rabán tette azt vissza a helyére. Idézem: „az özvegy, ki a fölfelé ívelő pályájú, nemesi származású Vitéz Jánosnak volt a testvérnénje, férje 1440-ben bekövetkezett, korai halála után sem mondható nincstelennek, hisz a családnak birtoka van. S Vitéz Borbála e birtok jövedelméből azt a részt szakította ki papnak szánt legkisebbik gyermeke taníttatására, amit a birkák gyapjából, illetve annak házi földolgozásával előállított fonázból kapott. Ezt a nemesi gazdaságokban az úrnő vezetésével a házkörüli szolgálatra beosztott jobbágy-lányok és asszonyok termelték ki.”

Ezek reáliák, de van a dolognak egy költői mása is. És ez Janusnál itt is ókori forrásokból táplálkozik. Mert „már a régi görögöknél is”, Homérosznál is, a nők otthon fonnak, szőnek és hímeznek. Pénélopé is a szövőszék mellett várta haza Odüsszeuszt. Róma valamennyi erényéről elhíresült nőalakját is így találják – még éjszaka is – a megszegyentett rágalmazók. Tanaquiltól Lucretiáig sorolhatjuk a példákat. A XV–XVI. században még olvasható volt Cornelia siremlékén Rómában, hogy ő, amíg élt „domum servavit, lanam fecit”.

A keresztény hagyomány azután Mária kezébe adta az orsót. A Jakab-prot-evangélium szerint a főpapok a Szentély számára készülő függönyhöz szükséges fonal elkészítésével bízták meg a már József házában élő Máriát. Egy VI. századi bizánci aranymedálon Mária fonás közben fogadja az angyali üdvözetet. A Magyar Nemzeti Galéria Németújvári Madonnája (XV. század közepe) is fon, még hozzá áldott állapotban van. A restaurálás során, az átvilágításkor láthatóvá vált a hasában lévő, megrajzolt gyermek.

Mit tudott minderről Janus? Liviust, Ovidiust és Pliniust, ahol a legismertebb ilyen női példákrol van szó, olvasta. Éppen ezeknek a példáknak nyomán látta el

ilyen hozománnyal, a fonás, szövés mesteri tudásával, két epithalamionja hősnőit. Az egyik éppen Fiordemilla Guarini volt.

Janus valódi, gyerekkori élményét vitte magával Ferrarába, Guarino házába. Ez a ház meg éppen szemben volt a Duomo oldalkapujával. Ott a kapubélleten akár naponta láthatta Éva anyánk köbe faragott képmását (XIII. század). A reliefen Éva ül, térdén két fiacskája, akik még segítenek is a fonással foglalatzkodó anyjuknak. Mert az ősanyától kezdve ugyan mivel is foglalatzkodhattak volna a nők századokon át, őrizve a háztűzhelyet, mivel mással, mint a ház és lakóinak kényelmét szolgáló textiliák előállításával. Úgy, ahogyan Janus idézett elégiájának további soraiban (113–116) olvassuk: Borbála asszony még öreg korában is maga gondoskodott püspök fia „szerény” háztartásában a kedvenc ételek és a fehérnemű elkészítéséről:

*Non fuit ulla tuae, sedes tam grata, senectae,
quam prope me modicos incoluisse Lares.
Hic modo delicias nobis studiosa parabas,
nunc trepida nebas, linea texta, manu.*

Ágnes Ritoókné Szalay

FRAU BARBARA AM WEBSTUHL

Im Aufsatz werden zwei Textstellen von Janus Pannonius (Eleg. I. 6. 101–102; 113–116) ausgelegt. Früher war man der Ansicht, bei der Schilderung gehe es um die Lebensumstände der Mutter des Dichters. Dass sich die weiblichen Mitglieder einer Familie am Weben beteiligten, war keineswegs ein Indiz für die bemitleidenswerte finanzielle Situation, sondern – wie dies aus einer ganzen Reihe von antiken und christlichen Topoi hervorgeht – vielmehr die typische Betätigung hochrangiger Frauen, so auch Barbaras, der Mutter von Janus.